

پراگماتیکی جیناوه له شیوهزاری هه ورامیدا تداولیة الضمیر فی اللهجة الهورامية Pragmatics of pronouns in Hawrami dialect

مه هاباد کامیل عه بدولا^۱، نزار رهشید حه مه^۲

^۱ سه روکایه تی زانکۆ، زانکۆی هه له بجه، شاری هه له بجه، هه ریمی کوردستان، عیراق
^۲ به شی زمانی کوردی، کۆلیژی په روه دهی شاره زور، زانکۆی هه له بجه، شاری هه له بجه، هه ریمی کوردستان، عیراق
Corresponding author's e-mail: mahabad.abdullh@uoh.edu.iq

پوخته:

ئه م توژیینه وهیه، که به ناو نیشانی (پراگماتیکی جیناوه له شیوهزاری هه ورامیدا) به، نیشکده خاته سه ر چۆنیتی به کارهینانی پراگماتیکیانهی جیناوه کانی شیوهزاری هه ورامی، له زانستی پراگماتیکیدا جیناوه کان زیاتر له کۆمه لهی نیشانه پراگماتیکیه کاندان، که بریتین له نیشانه (که سییه کان، کۆمه لایه تییه کان) و نیشانه کانی (شوین، کات)، جیاوازه له م پۆلینکردنه، له م توژیینه وهیه دا هه و لداوه جیناوه کان له چیهی پراگماتیکی فه ره نه نگیدا تا قیبه کینه وه، له به ره وهی که ره سه تهی لیکۆلینه وهی پراگماتیکی فه ره نه نگیش بریتیه له (وشه) به تایبه تیش ئه و وشانهی توانای گه یاندنی زیاتر له واتایه کیان هه یه و هیزیک و اتایی وایان هه یه، که به پی به کارهینانه جیاوازه کان له ده و روبه ره جیاوازه کاندان واتای جیاوازه ده گه یه نن، بۆیه به شیک له توژیینه وه که ته رخا نکه وه که بۆ سه لماندنی گریمانه ی به وشه له قه له مدانی جیناوه کان به خسته نه رووی به لگه ی پنیوست و گونجاو، له پاشان کۆمه لیک نمونه ی گونجاو خراوه ته روو، که تیایاندا ئه وه سه لمیناوه جیناوه کانیش وه ک وشه یه کی فه ره نه نگه ده توانن له به کارهینانه جیاوازه کاندان واتایه کی جیاوازه تر له واتا باو و بنجیه که یان بگه یه نن. کلیله وشه: (پراگماتیکی فه ره نه نگه، جیناوه، واتای باو، میتافۆر، ته سه ککرده وه، فراوانکردن)

المخلص:

هذا البحث الذي بعنوان (تداولية الضمير في اللهجة الهورامية) يسلط الضوء على كيفية الإستعمال التداولي للضمائر في اللهجة الهورامية، في علم التداولية في اللغة، توضع الضمائر غالبا في مجموعة العلامات التداولية التي هي: (العلامات الشخصية و الإجتماعية) و العلامات (المكانية و الزمانية)، غير التصنيف لهذا الموضوع في هذا البحث، حاولنا ان نضع الضمائر في الإطار التداولي البلاغي ونستعملها، لأن مادة التحقيق في التداول البلاغي هي: اللفظ، خصوصا الألفاظ التي لها قوة في إيصال أكثر من معنى، ولها قوة في الإستعمالات المتباينة لأن تعطي معاني مغايرة في السياقات المختلفة، لأجل هذا خصص قسم من هذا البحث لإثبات فرضية إعتبار الضمائر كلمات بأدلة كافية و مناسبة، وبعد ذلك عرض شواهد و أمثلة مطابقة وفيه ثبت صحة استخدام الضمائر كالكلمة البلاغية في الإستعمالات المتباينة لأن تعطي معاني مغايرة في السياقات المختلفة غير المعاني المألوفة و الأصلية.

مفتاح الكلمة: (التداولية المعجمية، الضمير، المعنى الشائع، الإستعارة، التضييق، التوسيع)

گو فاری زانکۆی هه له بجه: گو فاریکی زانستی ته کادیمی زانکۆی هه له بجه ده ری ده کات	
DOI Link	http://doi.org/10.32410/huj-10476
ریکه وه ته کان	ریکه وهی وه رگرن: ۲۰۲۲/۱۱/۶ ریکه وهی په سه ندردن: ۲۰۲۳/۱/۸ ریکه وهی بلا و کردنه وه: ۲۰۲۳/۹/۳۰
نیمه یلی توژیهر	mahabad.abdullh@uoh.edu.iq
مافی چاپ و بلا و کردنه وه	© ۲۰۲۳. د. مه هاباد کامیل عه بدولا، نزار رهشید حه مه، گه بیشتن به م توژیینه وهیه کراوه له ژیر ره زامه ندی 4.0 CCBY-NC-ND

Abstract:

This research entitled (pragmatics of pronouns in Haw rami dialect), focuses on how to use pronouns pragmatically in haw rami dialect, in pragmatics, pronouns are usually classified as pragmatic signs, which include signs (personal, social) and signs (place, time). In contrast to this classification, this study attempts to examine pronouns in the context of cultural pragmatics, because the tool of cultural pragmatics research is (words), especially those words that have the ability to convey more than one meaning, they mean different things according to different usages in different environments.

Therefore, part of study is devoted to proving the verbal hypothesis of pronouns by presenting necessary and appropriate evidence, then a number of appropriate examples are presented, in which it is proved that pronouns as a lexical word can convey a different meaning in different uses than their common and basic meaning.

Key word:(Lexical pragmatic, Pronoun, Common meaning, Narrowing, Broadening, Metaphor)

پیشہ کی:**(۱/۰) ناویشانی توئیژینہ وہ کہ:**

توئیژینہ وہ کہ بہ ناویشانی (پراگماتیکی جیناؤ لہ شیوہ زاری ہورامیدا)یہ، ئەم توئیژینہ وہیہ تہر خانکراوہ بۆ باسکردن و رونکردنہ وہی چۆنیتی بہ کارہینانی پراگماتیکیانہی جیناؤہ کانی شیوہ زاری ہورامی، ئەو باس و خواسانہی پیشتەر لہ مبارہیہ وہ ئەنجامدراون زۆرتەر جیناؤہ کانیان و ہک نیشانہی پراگماتیکی ناساندوہ، بہ لام لہم توئیژینہ وہیہ دا ہولڈراوہ بہ کارہینانیتی تری پراگماتیکیانہی جیناؤہ کان و جیاوازتر لہوانہی پیشو، کہ بریتییہ لہ بہ کارہینانی جیناؤہ کان و ہک وشہیہ کی فہرہنگی، کہ لہروی واتاییہ وہ سنوردیارینہ کراون و دہتوانن لہ واتایہ ک زیاتر بگہیہ نن، بخریتہ پرو.

(۲/۰) گرنگی توئیژینہ وہ کہ:

جیناؤہ کان یہ کیکن لہو وشہ فہرہنگیانہی، کہ سنوری بہ کارہینانیان گہلیک فراوانہ لہ زماندا و رۆژانہ ئاخوہران لہ کاتی گفتوگو و ئاخوتنہ کانیندا زۆر بہ کاریاندہہین، گرنگی ئەم توئیژینہ وہیہ لہوہ دایہ، کہ ہولڈراوہ لایہنیتی نوپی بہ کارہینانی جیناؤہ کان شروہ و شیکاریکات.

(۳/۰) ریبازی توئیژینہ وہ کہ:

توئیژینہ وہ کہ ریبازی پەسنی شیکاری پەیرہ و کردوہ و داتا و نمونہ کان زیاتر لہ ئاخوتنی رۆژانہی ئاخوہرانی شیوہ زارہ کہ وہ و ہرگیراوہ.

(۴/۰) ناوہرۆکی توئیژینہ وہ کہ:

ئەم توئیژینہ وہیہ، جگہ لہ پیشہ کی و ئەنجام و لیستی سہرچاؤہ کان، لہ چوار پار پیکہاتوہ و پارہ کان بہ مشیوہیہ لای خواروہ

دارئیراوان:

لہ پاری یہ کہمدا پیناسہ و رونکردنہ وہی پراگماتیکی فہرہنگی خراوہ تہرو، پارہ کانی دوہم و سٹیہم و چوارہمیش تہر خانکراون بۆ پروسہ کانی پراگماتیکی فہرہنگی بہ جۆریک، کہ لہ پاری دوہمدا باسی تہسککردنہ وہ کراوہ و پاری سٹیہمیش تاییہ تکراروہ بۆ فراوانکردن و پاری چوارہم و کوٹاییش تاییہ ت کراوہ بہ میتافورہ وہ.

١/١) چه مکی پراگماتیکی فەرهنگی:

پراگماتیکی فەرهنگی، به کارهینانی وشهیه بو ماناو مه بهستیکی جیاواز له واتا سیمانتیکی و دهقاودهقیه کهی خوی ((لیکۆلینه وهیه له وشه، که پشت به کۆزانباری ئینسکلۆپیدیایی ده به ستیت، بیگومان ئه وهش ریپازیکی نوێ لیکۆلینه وهیه زمانه، بو رابۆرتیکی ماککولی ١٩٧٨ ده گه رپته وه له ئه نجامی شیکارکردنی چهند نمونه یه ک ده گاته ئه وهی بلیت: ئایتمیکی فەرهنگی و پیکهاتهیه کی ئالۆزی سینتاکسی، وه ک یه ک به شداری جیاواز له لیکدانه وهی واتای رسته یه کدا، به بی دروستکردنی به شداری جیاواز له دروسته سیمانتیکییه کاند ده کهن)) (ئه حمده، تریفه، ٢٠١٣: ٧)، واته وشه کانی زمان ده کریت به پپی کۆزانیی ئینسکلۆپیدیایی واتا کانیان لیکد رپته وه له ناو رسته و ده ربراوه زمانیه کاند، ئه مهش ئه وه ده گه یه نیت، که وشه کان له به کارهینانه جیاوازه کاند هه لگری هه مان واتا و هه مان نیشانه ی واتایی نابن، به لکو واتا و نیشانه واتاییه کانیان به پپی به کارهینانه جیاوازه کان ده گۆریت و ده گونجیت واتایه کی جیاواز له واتا باوه کانیان بگه یه نن، بو نمونه وشه ی (به رزا/به رز) له م رستانه دا کۆمه ئیک واتای جیاواز له واتا باوه که ی ده گه یه نیت، که له به رانه برانه وه ئاماژه یان پیکراوه:

٢٠- دره ختیوی/دره ختیوه به رزا.

دره ختیکی به رزه . به واتای به رز.

٢١- ئینسانتیوی/ئینسانتیوه به رزا.

مرۆفیکی به رزه . به واتای خاوهن که سایه تییه کی به ره وشت، به هیز، کاریگه، خوشه و یست.

٢٢- قیمة تو دۆلاری به رزا.

نرخ دۆلار به رزه . به واتای ژماره یه کی که م له دۆلار به رانه بره به ژماره یه کی زۆر له دراوه کانی تر.

له رسته ی (٢٠) دا وشه ی (به رزا) بو واتا باوه که ی خوی به کارهینراوه، به لام له رسته کانی (٢٢، ٢١) دا وشه ی (به رزا) به واتایه کی جیاواز له واتا باوه که ی خوی به کارهینراوه، به جۆریک له رسته ی (٢١) دا به واتای (خاوهن که سایه تییه کی به ره وشت، به هیز، کاریگه، خوشه و یست) و له رسته ی (٢٢) دا به واتای (بپیکی که م به رانه بره به بپیکی زۆر) ئه مانه ئه و نمونه ن، که زانیی ئینسکلۆپیدیایی به شداریوو له لیکدانه وهی واتا کانیاندا، هه ره له باره ی ناساندنی پراگماتیکی فەرهنگییه وه بلوتنیر ده لیت: ((پراگماتیکی فەرهنگی بواریکی توژینه وهیه، که هه ولده دات باسیکی سیستماتیک و روناکراوه له باره ی ئه و دیارده پراگماتیکیانه وه بخاته رو، که په یوه ستن به ئایتمه فەرهنگییه واتا دیارینه کراوه کانه وه (<https://academic.oup.com>) (under specification)، لیره شدا ده بینین پراگماتیکی فەرهنگی په یوه سترکراوه ته وه به و وشه و یه که فەرهنگیانه وه، که له روی واتاییه وه سنوریک بو واتا کانیان دیارینه کراوه، چونکه ئه م وشه فەرهنگیانه فره واتان و هیزیکی واتایی وه هیان هه یه، که به پپی ده ور به ره جیاوازه کان هه ره جاره و واتایه کی جیاواز ده گه یه نن وه ک له (٢١) و (٢٢) دا دیاره، به مهش ئاخیره ده توانیت به پپی راده ی کارامه یی و لیهاتوی خوی هه ره جاره و یه کیک له واتا کانی ئه م یه که فەرهنگیانه به کاریهینیت بو ده برین و گه یاندنی مه به ستی خوی، چونکه ئاخیره له گفتوگو و په یوه ندیکردندا کاتیک ئه م وشه فەرهنگییه واتا دیارینه کراوانه به کارده هینیت، که زیاتر و زۆرتر مه به ستیتی (مه به ست) ده بریپت، نه ک واتا ده قاوده ق و باوه که ی ئه م وشانه، هه ره ها (ئه لیسۆن هوئل) به مشیوهیه پراگماتیکی فەرهنگی ده ناسینیت ((پراگماتیکی فەرهنگی له و پرۆسانه ده کۆلپته وه، که به هویانه وه واتای وشه کان له چیه ی به کارهیناندا به شیوه یه کی پراگماتیکی ده گۆرین، له ئه نجامدا چه مکه په یوه ندیکردندا ده رسته بن، که جیاوازن له و چه مکنه ی له لایه ن وشه به کارهینراوه کانه وه ئینکۆد ده کرین)) (<https://link.springer.com>) به و پپیه ی زمانه کانی جیهان به پپی تاریک و رونی هتیماکانیان ده کرین به دوو کۆمه له وه ((١- ئه و زمانانه ی که هتیماکانیان به زۆری تاریکن وه ک فەرهنسی ب- ئه و زمانه ی که زۆریه ی هتیماکان رونه وه ک ئه لمانی، زمانی کوردی له نیوان هه دوو کۆمه له که دا ده وه ستی، چونکه وشه ی تاریکی زۆره، هه ره چنده له داتاشینی وشه ی نویدا، وشه ی رونه په سه نده کات)) (فه تاح، محمد، ١٩٩٠: ٤٣).

کهواته دهتوانین بلیین یه کتیک له سیفتهکانی فرههنگی زمانی کوردی به گشتی و شیوهزاری هه ورامی به تایبهتی نارونی و لیلی واتایی یه که فرههنگیهکانیهتی یاخود بوونی ژمارهیهک یه که یه فرههنگی فرهواتایه، واته له روی سیمانتیکیهوه واتا دیارینه کراون، له و روانگهیهوه ((پراگماتیک به تهواوکهری سیمانتیکی داده نریت و رونکردنهوهی ده برینه فره واتا و ته مومژاوییهکانی ده که ویتته نهستو)) (مه حوی، محمه ده، ۲۰۰۹: ۶۲۴) لیره وه هم یه که فرههنگیهکانی ده بنه که رهسته ی پر بایهخی پراگماتیک فرههنگی و هه ولده نریت واتا کانیان له به کارهیتانیهکانیهوه دهسته به ریکرتین، هه نندیکجار به ره مهیتانی پراگماتیک فرههنگی (به هوی نه وه ده بیت، که بوشاییهک له نیوان چه مک و دروسته ی فونه تیکدا دروسته بیت و دروستبونی نه و بوشاییه ده بیتته هوی دروستبونی فره واتا و واتا لیلکان یان ته مومژی واتایی) (ئه حمه ده، تریفه، ۲۰۱۳: ۳۴) نمونه ی زور باوی هم حالتتهش بریتیه له به کارهیتانی دروسته ی فونه تیک (وارده یو/خواردنه وه) بو گوزارشتکردن له خواردنه وه ی هه ر جوره شله مه نیه کی وهک (ئاو، چا، قاوه، شیر تاد...) له هه مانکندا بو خواردنه وه ی خواردنه وه کهولیه کانیش هه مان دروسته ی فونه تیک (وارده یو/خواردنه وه) به کارده هیتیت، به لام له زمانی ئینگلیزیدا بو چه مک (وارده یو/خواردنه وه) ی هه ر شله مه نیه ک دروسته ی فونه تیک (drink) هیه و بو چه مک (وارده یو/خواردنه وه) ی خواردنه وه کهولیه کانیش دروسته ی فونه تیک (beverage) هیه، واته له زمانی ئینگلیزیدا به هوی هه بوونی دوو دروسته ی فونه تیک جیاوازه وه بو هه ردوو چه مک (وارده یو/خواردنه وه) ی شله مه نیه کان و (وارده یو/خواردنه وه) ی خواردنه وه کهولیه کان هیچ بوشاییهک له نیوان چه مک و دروسته ی فونه تیکیهکاندا دروستنه بووه، له کاتیکدا له زمانی کوردیدا و له شیوهزاری هه ورامیدا، له به ره نه وه ی بو هه ردوو چه مک (وارده یو/خواردنه وه) ی شله مه نیه کان و (وارده یو/خواردنه وه) ی خواردنه وه کهولیه کان ته نه دروسته ی فونه تیک (وارده یو/خواردنه وه) هیه، بوشاییهک له نیوان چه مک و دروسته ی فونه تیکیهکاندا دروسته بیت و ده بیتته هوی به ره مهیتانی پراگماتیک فرههنگی.

لیره به دووه و په یوهست به کاره که ی ئیمه وه نه گه ر گریمانه ی نه وه بکهین، که جیناوه که سییه سه ره به خوکان وهک وشه ی فرههنگی ده ژمیردین و خاوهنی نه و سیما و تایبه تمه ندیپانه، که له وشه ی فرههنگیدا هیه و به لگه ی پیویست بو سه لماندنی گریمانه که مان بخهینه رو، نه و ده کریت به کارهیتانی نه و جیناوانه وهک پراگماتیک فرههنگی بخهینه رو، له گرینگترین نه و به لگانه ی بو سه لماندنی گریمانه که مان پیویسته نه مانه:

۱- هه رچه نده له زمانی کوردیدا جیناوه کان خراونه ته خانه ی نوسه که وه و ((به زوری خاوهنی دوو فورمن، واته له دوو شیوه دا ده بیترین، فورمیک پر و فورمیک کور تکراره)) (فه تاح، محمه ده و قادر، صباح، ۲۰۰۶: ۳۳) وه کو:

ئه وان یاریه که یان برده وه .

فورمی پر فورمی کور تکراره

نادی گه مه که شا به ردۆ .

فورمی پر فورمی کور تکراره .

لیره دا ده کریت فورمه پره که ی جیناوه کان وهک وشه نه ژماربکرتین، چونکه (یه کتیک له تایبه تمه ندیپانه کانیه وشه نه وه یه، که بتوانیت ئه رکی جیاوازه له رسته دا ببینیت) (محمه ده، شادان، ۲۰۱۶: ۹)، واته بتوانیت له جیکه وته ی سینتاکسی جیاوازا ده ربکه ویت، زوربه ی زمانه وانه کانیش هاوړا و کوکن له سه ر نه وه ی، که جیناوه سه ره به خوکان ده توانن جیکه وته جیاوازه کانیه بکه ر و به رکاری راسته وخو و به رکاری ناراسته وخو پریکه نه وه وهک له م نمونه دا ده رده که ویت:

۲۳- تۆ نامای / تۆ هاتیت . (تۆ) بکه ره

۲۴- من ئادیشا مۆینوو / من ئه وان ده بینم . (ئادیشا) به رکاری راسته وخویه

۲۵- شمه کتیه که تا پا ذیره / پا ذیره کیاست . ئیه کتیه که تان به نه ودا نارد .

(پا ذیر / پا ذیره) به رکاری ناراسته وخویه .

٢- ((هه موو كه رهسته به كه پزيماني بو مورفيمه پيكه پنه ره كاني شيد كه رته وه، له به ره نه وه له زانستي زماني نويدا، نه رك به كسانه به واتا، كه واته ده بيت مورفيم نه رك، يان واتاي هه بيت)) (عبدالله، مه اباد، ٢٠١٣: ٢١)، كه واته هه ر كاتي ك مورفيمتي ك هه لگري نه ركي ك بيت واتايه كيش ده گه به نيت، جيناوه كاني شيوه زاري هه وراي خاوه ني نه رك و واتان.

٣- له پولي نكردي چه شنه كاني مورفيمدا، كه به شيوه به كه گشتي مورفيمه كان له وري راستي به وه ده كرني، به دوو چه شني (واتادار و به ند) وه، جيناوه كان به مورفيمي واتادار نه ژماركراون و به مجوره باسكراون ((مورفيمي واتادار نه و مورفيمانه، كه ده توانن وه ك وشه و (فورمي) سه به به خو به كاربه يترين به ي يارمه تي پيشگر يان باشگر، خاوه ني واتاي سه به به خو، يان خاوه ني نه ركي ريزمانين)) (حه مه د، يارا، ٢٠٠٨: ١٣) وه ك: ناو، ناوه لئاو، جيناو، ليره دا و به پي نه م و ته به جيناوه كان نه و مورفيمانه، كه ده توانن وه ك وشه و فورمي سه به به خو به كاربه يترين، هه وره ها خاوه ني واتاي سه به به خو و له هه مانكاتدا نه ركي ريزمانيش جيبه جيه ده كه ن هه ربويه ده كرني جيناوه كاني شيوه زاري هه وراي به وشه نه ژماربكرين.

٤- به كيني تر له مهرجه كاني به وشه بوون بو هه ره به كه به كه زماني بريتي به له واتا، وشه له سه ر ناستي سيمانتي ك هه ندي ك مهرج و به هاي راسته قينه ي هه به، كه له گه ل لوجيكي زمان و واقعه كه دا ده گونجيت، له م باره به وه (شلي ك) سي پيوه ري بو واتاي وشه ده ستني شانكر دووه ((١- ئامازه بو ئامازه پي كراو، ٢- هاوشان و هاوواتاي ٣- به كارهي ناني له ده ورو به ري زمانيدا)) (دزه بي، عه بدولوا حيد، ٢٠٠٥: ٣٥) نه م مهرجه جيناوه كان ده گري ته وه، چونكه هه ره به كه له جيناوه كان ئامازه بو ئامازه پي كراوني ك ده كه ن و له ده ورو به ري زماني جياوازا به كارده هي ترين.

٥- هه نديكي تر له نيشانه كاني به وشه بوون بري تين له:

١- شيوه ي فونه تيكي.

ب- هاوسه نكي واتاي.

پ- كه رته كردن و نه بري ني.

ت- قبول نه كردني دوو ستريس.

ج- به سننه وه ي به تاي به تي تي گراماتيكي و ليكسيكي به وه.

چ- ده نك و واتاي به رده وام.

ح- دوو باره كردنه وه.

خ- سه به به خو بي. (سديق، فاروق، ٢٠١١: ٢٠-٢١)

نه م نيشانانه ي له پيشه وه ئامازه يان بيدرا له جيناوه كانيشدا هه ن، بو به ده كرني جيناوه كان وه ك وشه ي فه ره نكي له به رچاوبگري ن.

نه مه ش هه نديكه له و نمونانه ي، كه تييدا جيناوه كان وه ك پراگماتيكي فه ره نكي لينا نده پروانريت، وه ك:

٢٦) ١- تو كه ئاماي ئاگادارم/ئاگاداره م كه رو.

تو كه هاتيت، ئاگادارمبكه ره وه.

ب- تو كه ئينه خزمه تكار بي، حه تمه ن سه ركوته ي به ده ست ماري.

تو كه هي نده خزمه تكار بيت به دن ئيبا ييه وه سه ركه وتن به ده سته هي نيت.

٢٧) ١- چه ني شه ما، بي ده نكي بي دي و گوشگير دي.

له گه ل ئيوه مه بي ده نكن و گو ي بگرن .

ب- شه مه قه لغان و پولي نيندي په ي گه ل و وه ته ني.

ئيوه قه لغان و شوراي پولي ني گه ل و نيشتمانن.

٢٨) ا- من و ئاد/ ئادە پتوهره مهيمى.

من و ئه و پتکه وه دپين.

ب- ئاد/ ئادە، که ئاما وه ته نه که ماش داگیر که ردیمى.

ئهو، که هات و لاته که مانی داگیر کرد.

له ههریه که له نمونه کانی (٢٦) و (٢٧) و (٢٨) دا جیناوه که سییه سه ره به خوکانی (تو، شمه، ئاد/ ئادە) بو واتای بنجی خویمان به کارهینراون و ته مومژ و لیلی له واتا کانیاندا نییه، واته خوینره له کاتی خویندنه وهی نمونه کانیاندا به ئاسانی تیده گات، به لام له نمونهی (٢٦) دا و په یوه ست به دور به ریکی دیاریکراوه وه جیناوی (تو) بو واتا باوه که ی خوئی به کارنه هینراوه، به لکو به شیوهیه کی گشتی له بری ههر مروفتیک به کارهینراوه، که خزمه تکاری دور به ره که ی خوئی بیت، جا ئه و مروفته ده کریت (ماموستا، پزیشک، پیشمه رگه، به رپرس... تاد) یان ههر فرمان بهر و خاوهن پیشه یه ک بیت، ههر وه ها ده کریت به واتای نه رینیش (گالته پیکردن و توانجلیدان) به کارهینریت، واته ناوه رۆکی رسته که ئه رینی بیت یان نه رینی ههر جیناوی که سی (تو)، به واتایه کی پراگماتیکی گشتگیر به کارهینراوه، له نمونهی (٢٧) و (٢٧) دا به به راورد کردنی واتای جیناوی (شمه) له هه ردوو رسته که دا بۆمان روونده بیته وه، که له نمونهی (٢٧) دا جیناوی (شمه) بو واتا بنجی و باوه که ی خوئی به کارهینراوه و ئاخواتنه که ش زیاتر له ئاخواتنی نیوان ماموستا و خویندکاره کانی ده چیت و ماموستا هه ولده دات خویندکاره کانی ئاگادار بکاته وه، به لام له نمونهی (٢٧) دا جیناوی (شمه) بو واتا بنجی و باوه که ی خوئی به کارنه هینراوه، به لکو په یوه ست به دور به ریکی دیاریکراوه وه و له به کارهینراوندا واتای ههر کۆمه له مروفتیک ده گه به نیت، که له ههر کایه و بواریکی دیاریکراودا کاربکه ن و خزمه ت به گه ل و نیشتمان بکه ن، له (٢٨) دا جیناوی (ئاد/ ئادە) بو واتای بنجی خوئی به کارهینراوه، به لام له (٢٨) دا جیناوی (ئاد/ ئادە) په یوه ست به دور به ریکی دیاریکراوه وه و له به کارهینراوندا واتای ههر که سی و ههر داگیر که ریک ده گه به نیت، که نیشتمان که مانی داگیر کرد بیت، جیاواز له نمونه کانی پیشوو نمونه ی تری وه ک ئه م دوو دپره هونراوه ش هه یه هه رچه نده هونراوه که به شیوه زاری هه ورامی دانه ریزراوه، به لام به که لکی باسه که ی ئیمه دپت.

٢٩- به یی من و تو ١ منوتو ٢ نه بوو

باسی جیایی گفتوگو نه بوو

ئیسه من و تو ٣ منوتو ٤ مانه

باسی جیایی گفتوگو مانه

له م دوو دپره هونراوه دا چوار جار (من و تو) به کارهینراوه، که به ژماره دیاریکراون بو ئاسانی جیا کردنه وه یان، له (١) و (٣) دا جیناوه کانی (من و تو) بو واتای بنجی و باوی خویمان به کارهینراون، به لام له (٢) و (٤) دا جیناوه کانی (منوتو) بو واتای باوی خویمان به کارنه هینراون، به لکو له (٢) دا به واتای خوشه ویستی و ریز و پیکه وه گونجان و هه ست و سۆز راگرتنی یه کتری و شه یدابوون و هوگر بوون له گه ل یه کتریدا به کارهینراوه، به واتایه کی تر له سه ره تاوه (من + تو) یان له (ئیمه) دا کۆکردوو ته وه، که بنه مای پیکه وه هه لکردن و خوشه ویستی و ریز و پیکه وه گونجان، ئه وه ی زیاتر سورمان ده کات له سه ر ئه م بۆچوون و شیکردنه وه یه ی، که خستمانه روو نیوه دپری دووه می هونراوه که یه: (باسی جیایی گفتوگو نه بوو) واته هینده له گه ل یه کتردا گونجاو و هوگر بوون ده کریت ههر جوهره قسه و گفتوگو یه ک له نیوانیاندا هه بوبیت، بیجگه له (دابران و لیکجیابوونه وه) ئه لبه ته ئه مه ی، که وتمان باسی کاتی رابردوو هه ره کو له هونراوه که دا ئاماژه ی بۆ کراوه و کاری رسته که به ده می رابردوو دارپزراوه، به لام له (٤) دا و له کاتی قسه کردندا جیناوه کانی (منوتو) به و واتایه به کارهینراوه، که واقیعه که پیچه وانه ده بیته وه و ئه و ئه زمونه پر له خوشی و شادی و پیکه وه گونجانه تیکده چیت، چونکه ههریه که له دوو خوشه ویسته بریاریانداوه (ئیمه) بگه رپننه وه بو (من) به جیا و (تو) به جیا، ئه مه ش سه ره تایی دووری و دابران و لیکجیایی و مالجیاییه، له پاشان ههریه که له دوو مروفته سه نگه ر له یه کتری ده گرن و ده که ونه کیپرکی و ئه زمونکردنی په یوه ندییه کی نادرست و سه رنه جام به جیابوونه وه یان له

یه کتری ئەزموه که یان کۆتاییبیدین.

لێرە دەتوانرێت پراگماتیکی فەرهنگی بە میکانیزمی گرنگ و زیندوی زمانی دابنرێت لەوەی، که یارمەتیدەرە بۆ ڕونکردنەوە و شیکردنەوەی واتای وشە فەرهنگییەکان و ڕەواندەنەوەی تەمومژ و لێلی واتای، دیارە ھۆکاری یاریدەدەریش زیاتر دەقی بەکارھێنان و زانیاری پێشینیە قسە کەر و گوێگرە لەسەر بابەتی گفتوگو لەسەرکراو، پڕۆسەکانی پراگماتیکی فەرهنگی، که بریتیین لە (تەسککردنەوە، فراوانکردن، میتافۆر) گرنگترین پڕۆسەکانی بەرھەمھێنانی پراگماتیکی فەرهنگی:

(۲/۱) تەسککردنەوە:

بریتییە لە بەکارھێنانی دەریاویک بۆ گەیانندی واتایەکی دیاریکراو ھەمبەر بە کرۆکە واتای دەریاوەیەک بە جۆریک فۆکس دەخریتە سەر یەک فیچەری واتای دەریاوەیەک و واتای لیکدراوەتەو، که (پڕۆسەییە که تێیدا وشەییەکی زیاتر لە بەکۆدکردنی کرۆکە واتای مەودا زمانییەکی، واتایەکی زۆر دیارکراوتر دەگەییەنیت، مەودای چەمکی پێکھاتەییەکی بەشێویەکی پراگماتیکی، بەشێکە لە مەودای چەمکی فەرهنگی، که گوێگر بەھۆی دەستپیداگەییشتنی ئەو بەشە زانیارییە لە دەورووبەریکی دیاریکراویدا ھەڵدەھێنرێت. بەم پێیە گوێگر بەھۆی کارپێکردنی زانیاری لۆجیکی و ئینسکلۆپیدیایی چەمکەکان بەپێی تیۆری پەییووست دەتوانرێت تەسککردنەوە لە چەمکی وشە کەیدا بەرجەستە بکات و ھەک یەکیەکی پراگماتیکی بناسریتەو) (ئەحمەد، تریفە، ۲۰۱۳: ۱۱۴) لە زمانی کوردیدا ئاخیوەر توانای ئەوھی ھەییە، بەپێی دەورووبەرە جیاوازیەکان تەسککردنەوە لە چەمکی وشەکاندا ئەنجامدات ھەک یەکیەکی ئەتۆمی پراگماتیکی بەکارھێنرێت بۆ نمونە بە ھەندیک لە بەکارھێنانی جێناوھەکان وردبێنەو، که لە کاتی ئەنجامدانی ئاخیوتنەکانی ئاخیوەر و گوێگریدا و بە گریدانێ بە دەورووبەرە تێبێنی ئەو دەکەین، که بە ئامازە جیاوازی بەکارھێنرین، ھەرۆھە جۆریک لێلی و نادیاڕی لە بەکارھێنانیدا ھەییە، که گوێگر ناچار دەکات ئاخیوتنەکی بەستیتەو بە دەورووبەرە ئاخیوتنەکی تێدا بەرھەم ھاتووە، لەوانەش:

۳۰- تۆ تەماشەو ئی گالتە جارییە.

تۆ سەیری ئەم گالتە جارییە .

۳۱- تۆ پەیی من دنئیوی تاییبەتەنی.

تۆ بۆ من دنیاپەکی تاییبەتیت .

۳۲- ئێندەم چەنی تۆ بەردسەر بیانی بە تۆ.

ھیندەم لەگەل تۆ بردسەر وا بووم بە تۆ .

لە (۳۰) دا بە گریمانە کردنی ئەوھی، که ئاخیوەر لە ھالەتی خۆدواندناپە و وتووێژ لەگەل خۆیدا دەکات مەبەست لە بەکارھێنانی جێناوی (تۆ) وریاکردنەوە و بە ئاگاہینانەوھی خۆدی قسە کەر خۆپەتی لە رودانی شتیک، نەک دواندن و ئاگادارکردنەوەی گوێگریکی یان کەستیک، که لەگەل قسە کەردا بییت و قسە کەر بیەوی مۆخاتەبەیی بکات، لە (۳۱) دا بەکارھێنانی جێناوی (تۆ) ئامازە کردنە بۆ ئامازە بۆکراویک، که نادیاڕە و نازانریت مەبەست لە بەکارھێنانی (تۆ) بۆ مۆفە یان بۆ گیانلەبەرە، یان بۆ شتیک بێگیانە لێرەدا تەنھا دەورووبەر دەتوانرێت یەکیک لەو بەکارھێنانانە یەکلایی بکاتەو، لە (۳۲) دا بە ھەلھینجانی کۆزانیی زمانی و ئینسکلۆپیدیایی دەورووبەر مەبەستە که لە (تۆ) دا دەگەییەنریت و جێناوی (تۆ) ھەک نمونەییەکی تەسککردنەوە بەکارھێنراو .

٣/١ فراوانکردن:

بریتییە لە پڕۆسەى بە کارهینانی وشەیه کی فەرهنگی له دەرپراوینکدا به واتایه کی جیاواز له واتا سیماننتیکیه کهى خۆى به جۆرئیک، که وشه به کارهینراوه که یه کئیک له فیچهره واتاییه کانی سڤده کرئیت و فیچهرئیکی واتای دهوروبهر جئگه ی ده گرتته وه، فراوانکردن ((پئزه یه کی دیاریکراوی پئتییه و به هۆی نزیککردنه وه و فۆرمه نازاده کانی خوازه ی وه ک میتافۆر و زیاده پۆی و گالته جاری به کارده هینرئیت))

(ئهحمه ده، تریفه، ٢٠١٣: ١٢٦)

٣٣- ئا نانه به تۆ مه ژوبۆ .

ئه و نانه به تۆ ناخوړئیت .

٣٤- ئا نانه نانا ئارؤ ئینا خوانه نه .

ئه و نانه نانه ئه مڤۆ له خوانه .

٣٥- نانش له تکریان .

نانی له ت بووه .

٣٦- نانه که حازرا فەرماوئى .

نانه که ناماده یه فەرموون .

٣٧- راسا نانو گه ناما نه واردن، به لام خو ده سو خه لکیو دبیه نما .

راسته نانی گه نمان نه خواردوه، به لام خو به ده ست خه لکیه وه بینومانه .

له رسته کانی سه ره وه دا وشه ی (نان) بو چهند واتایه کی جیاواز له یه کتری و جیاوازیش له کرۆکه واتای وشه که، به کارهینراوه به جۆرئیک له (٣٣) دا به واتای (نرخ و به ها) و له (٣٤) دا به واتای (هئز و ده سه لات) و له (٣٥) دا به واتای (به رپرسیارئتی هه نگرتن) و له (٣٦) دا به واتای (چئشت و خواردن) و له (٣٧) دا به واتای (نه داری و هه ژاری که سئیک، به لام له گه ل ئه وه شدا خاوه نی سه لئقه و به هره یه ک) به کارهینراوه، ئه وه ی جئگه ی سه ره نچ و تیرامانه وشه ی (نان) ته نها له رسته ی (٣٦) دا و دواى ئه وه ی به پڕۆسه ی فراوانبووندا تئپه رپوه، که له سیماننتیکدا به یه کئیک له هۆکاره کانی گۆرانی واتا هه ژمارده کرئیت، به کارهینراوه بو ئامازه کردن به ئامازه پئدراوه که ی له واقیعدا، که (نان و چئشت و خواردن) ه و فیچهری واتای کرۆکه واتاکه ی له وشه که دا ماوه ته وه به جۆرئیک، که دیکۆدکردنی وشه ی (نان) له لای گونگر یه کسان و هاواتایه به ئینکۆدکردنی وشه که له لای قسه کهر، به لام له نمونه کانی (٣٣) و (٣٤) و (٣٥) و (٣٧) دا وشه ی (نان) بو واتای جیاواز له کرۆکه واتاکه ی به کارهینراوه و به شئیک له فیچهره واتاییه کانی وشه که فه وتاوه و نه ماوه، واته وشه ی (نان) ئامازه بو ئامازه پئکراوه واقیعه که ی خۆی، که خودی (نان) ه، وه ک ته ئنئیکی به رجه سه ت نا کات و له هه ریه که له و نمونانه دا واتایه کی جیاواز ده به خشئیت، واته ئه و چه مکه ی له دیکۆدکردنی وشه که وه ده سه تده که وئیت یه کسان نییه به چه مکه به کۆدکراوه که، چونکه ئاخپوه به مه به سه ت ئه وه ی کردووه و ویستویه تی مه به سه ت دهرپرئیت نه ک واتا، ئه و چه مکه جیاوازانه ی له به کارهینانه جیاوازه کانه وه ده سه مانکه وتوون وه ک پراگماتئیکی فەرهنگی ئه ژمارده کرئین .

په یوه سه ت به جئناوه کانی شپوه زاری هه ورامپشه وه هه ندئیک نمونه ی وا ده خه ینه رو، که وه ک پراگماتئیکی فەرهنگی له بواری فراوانکردندا هه ژمارده کرئین، له وانه ش:

٣٨- ئا ذی ده نگشا به ئئمه دان و به شمه شا نه دان .

ئه وان ده نگیان به ئئمه داوه و ده نگیان به ئئوه نه داوه .

٣٩- گهر گهره کتا نه مرڤی/نه مرڤی، مره په ی ژیان و میلیله تی.

گهر ده ته وئیت نه مر بیت، بمره له رپئ ژینی میلیله تا .

٤٠- گهر شمه گهره کتا بو، تاودئ سزاو ئا ذی/ئا ذی ده یئ و نه لدئ سه رو سنوقو ده نگدا ی.

گەر ئیوه بتانهوئیت، ده توانان سزای ئەو بدن و نه چنه سهر سندوقی دهنگدان .

په یوه ست به ده وره به ریکی دیاریکراوه وه له هه ریه که له نمونه کانی (۳۸) و (۴۰) دا جیناوه کانی (ئادی، ئیمه، شمه، ئاد) و له نمونه ی (۳۹) شدا جیناوی (تۆ)، که جیناوی لکوی (ی،ه) له بری به کارهینراوه، هه ریه که یان بۆ واتای باو و بنجی خویان، واته بۆ کرۆکه و اتاکه یان به کارنه هینراون، به لکو ناخپوهر ده یه وئیت له پشت فۆرمی ئەو جیناوانه وه مه به سته پراگماتیکیه که ی به رجه سته بکات به جۆریک، که له (۳۸) دا مه به ست له به کارهینانی جیناوه کان به مشیوه یه:

ئادی: بۆ میلیهت به کارهینراوه .

ئیمه: بۆ ده سه لات به کارهینراوه .

شمه: بۆ ئۆبۆزسیۆن به کارهینراوه .

له (۳۹) دا جیناوی (تۆ) بۆ هه رکه سیک، یان هه ر مرۆفیک به کارهینراوه له (۴۰) دا، (شمه) بۆ میلیهت و (ئاد/ ئاده) بۆ حکومهت به کارهینراوه، به مشیوه یه و وه ک له نمونه کانه وه رونبووه وه به کارهینانه جیاوازه کانی جیناوه کان وه ک پراگماتیکی فرههنگی و وه ک نمونه ی به کارهینانی فراوانکراوی جیناوه کان ته ماشاده کرتین.

(۴/۱) میتافۆر:

شیوه یه کی به کارهینانی زمانه و تیایدا وشه یه ک به کارده هینریت بۆ ده رپینی وانا و مه به سته یکی دیاریکراو و جیاواز له وانا بنجی و باوه که ی خۆی ((به کارهینانی وشه و ده رپینه له جیاتی وشه و ده رپینی تر به مه رجی واتای هاوبه ش له نیوانیاندا هه بیته)) (عه لی، به کر، ۲۰۰۰: ۸۶) ده کریت بگوتریت سیفه تی هاوبه ش له نیوانیاندا هه بیته بۆ نمونه:

ئازاد شێرا/ ئازاد شێره.

له م رسته یه دا سیفه تی هاوبه ش له نیوان (ئازاد) و (شێر) دا (ئازایه تی) یه، جگه له لیکچوون هۆکاری تریش هه ن بۆ سه ره له دان و به کارهینانی میتافۆر له زماندا، له وانه ش جوانکردن و رازاندنه وه ی ده رپراوه زمانیه کان ((زۆریه ی ده رپینه ناسکه کان له میتافۆر وه سه رچاوه ده گرن و هاوکات وریاکردنه وه و ورژاندنی گوئیگریشمان بۆ مسۆگه رده کات)) (سه رچاوه ی پێشو، ۱۸) گیبس (میتافۆر به جۆریک له واتای ناپیتی داده نیت، که له قسه کردنی ئاسایی رۆژانه ی مرۆفدا به شداریده کات، بۆ نمونه زۆریک له ناخپوه رانی کوردزمان ئاسایی له قسه کردنی رۆژانه یاندا له بری رسته ی (ئاراس ئازان/ ئاراس ئازایه .) رسته ی (ئاراس شێرا/ ئاراس شێره) گۆده که ن، که ئه مه ی دوایان ده چیته خانه ی میتافۆر وه و جۆریکه له واتای ناپیتی (ئه حمه د، تریفه، ۲۰۱۳: ۱۳۴) هه روه ها لیفنسن ده لیت: ((میتافۆر ته نها ناوه ندی شیعر نییه، به لکو له راستیدا به شیکی گه وره ی به کارهینانی زمانه)) (لیفنسن، ۱۹۹۷: ۱۴۷) واته میتافۆر ته نها له ناوه ندی شیعر و ئه ده بیاتدا به کارنا هینریت، وه ک له بۆچوونه کلاسیکیه کاند باو بووه، به لکو له زمانی قسه کردنی ئاسایی و رۆژانه ی خه لکیدا به کارده هینریت، تراسکیش ((لیکچوون به بنه مای میتافۆر داده نیت)) (تراسک، ۱۹۹۹: ۱۲۸) ، له باره ی په یوه ندی میتافۆر به پراگماتیکه وه و تراوه ((میتافۆر به شیکی گرنگی پراگماتیکه، که ده کریت به <<سێبه ری گه یاندنی واتای- connotational penumbra >> پیناسه بکریت، واته ده رپراوه که زیاتر چاوه رپی پاشکۆی واتای لیده کریت وه ک له که سیتی و تایبه تمه ندی وشه که خۆی، هه روه ها زانیاری خه سه له ته حه قیقیه کانی ئاماژه بۆ کراوه کان و زانیاری ده رباره ی جیهان به گشتی ده گرتته وه)) (لیفنسن، ۱۹۹۷: ۱۴۹) به م پێیه و له به ره وه ی میتافۆر به شیکی گرنگی پراگماتیکه و پراگماتیکیش به توندی به سراوه ته وه به ده وره به ره وه، که واته ده ربه ره ئه لقه ی په یوه ست بوونی میتافۆر به پراگماتیکه وه، چونکه هه ندیک جار ده رپراوه میتافۆریه کان به بی ده وره به ر لیکدانه وه یان بۆ نا کریت یان مه حاله، له م باره یه وه (عه لی، به کر، ۲۰۰۰: ۷۵ - ۷۶) گرنگی له به رچاوه گرتنی ده وره به ر له لیکدانه وه ی میتافۆر دا به مشیوه یه باسده کات:

۱- ته نیا ده وره به روو باری نواندن ده ریده خات وشه یه ک یان ده رپینیکی به کام له وانا ستانداره کانی به کارهاتوون .

٢- مه‌ودای فراونکردنی یه‌که‌کانی زمان (فەرهنگی زمان) به‌زمان ده‌به‌خشن، به‌جۆرنیک که‌بتوانیت هه‌موو هه‌ست و بۆچوون و تپروانینیک ده‌ریپیت .

٣- هه‌ر بۆچوونیک بۆ میتافۆر لایه‌نی ده‌ور به‌ر فەرهمۆشبات که‌بۆچوونیک سهرکه‌وتوو و ته‌واو ناژمپیت، چونکه‌ته‌گه‌ر به‌شتوانیت هۆی سهره‌لدان و به‌کاره‌ینانی میتافۆریش چاره‌سهربات، ته‌وا ناتوانی ته‌وه‌رونکاته‌وه‌که‌گوینگر/ خۆینه‌ر چۆن له‌میتافۆر ده‌گات و چه‌ند هه‌نگوی بیرى ده‌گریته‌به‌ر تا له‌واتای میتافۆره‌که‌ده‌گات یان میتافۆره‌که‌شیده‌کاته‌وه .

له‌ودای ته‌م کورته‌باسه‌ی میتافۆر ته‌مانه‌ی خواره‌وه‌ته‌و نمونانه‌ن، که‌وه‌که‌به‌کاره‌ینانی میتافۆریانه‌ی جیناوه‌کان ته‌ژمارده‌کرتن:

٤١- ئانه‌منه‌نا یانه‌که‌یت رۆشن که‌روؤ.

ته‌وه‌منم، ماله‌که‌ت رووناکه‌که‌مه‌وه .

٤٢- ئانه‌تۆنی، که‌واری سه‌رودل و رۆحیماره‌و ژیانما په‌نه‌به‌خشیو .

ته‌وه‌تۆیت، که‌ده‌بارییت به‌سه‌ر دل و رۆحماندا و ژیانمان پێ ده‌به‌خشیته‌وه .

٤٣- ئانه‌شمه‌ندی، که‌واردی سه‌رودل و رۆحی ماره‌و ژیانما په‌نه‌به‌خشدی .

ته‌وه‌ئیه‌ن، که‌ده‌بارین به‌سه‌ر دل و رۆحماندا و ژیانمان پێ ده‌به‌خشنه‌وه .

٤٤- ئاد/ ئاده‌که‌نار و له‌نگه‌رگریته‌و که‌شتی رۆحو منا.

ته‌وه‌که‌ناری له‌نگه‌رگریته‌و که‌شتی رۆحی منه .

٤٥- ئادئ/ ئاده‌که‌نار و له‌نگه‌رگریته‌و که‌شتی رۆحو ئیمه‌نا.

ته‌وه‌وان که‌ناری له‌نگه‌رگریته‌و که‌شتی رۆحی ئیمه‌ن .

جیناوه‌کانی (من، تۆ، شمه‌، ئاد/ ئاده‌، ئادئ)

له‌نمونه‌کانی (٤١، ٤٢، ٤٣، ٤٤، ٤٥) دا بۆ واتای باو و بنجی خۆیان به‌کارنه‌هینراون، به‌لکو هه‌ریه‌که‌یان له‌ناو رسته‌و ده‌ریراوه‌که‌ی خۆیدا

به‌شیه‌یه‌کی میتافۆریانه‌ی بۆ واتایه‌کی نوی خوازاوه‌و مه‌به‌ستیی دیاریکراوی پیده‌ریراوه‌به‌مشیه‌یه‌:

له‌ (٤١) دا جیناوی (من) به‌واتای تیشکی روناکی خوازاوه‌و له‌ (٤٢) دا جیناوی (تۆ) به‌واتای باران خوازاوه‌و له‌ (٤٣) دا جیناوی (شمه‌) به‌

هه‌مانشیه‌و له‌ (٤٤) و (٤٥) دا جیناوه‌کانی (ئاد/ ئاده‌، ئادئ) به‌واتای که‌ناری ده‌ریایه‌کی هێمن خوازاوه‌.

ته‌نجامه‌کان:

١- جیناوه‌کان وشه‌ی فەرهنه‌نگین و وه‌که‌هه‌ر وشه‌یه‌کی تری فەرهنه‌نگی ده‌توانن واتای جیاواز له‌ ده‌ور به‌ره‌جیاوازه‌کاندا بگه‌یه‌نن.

٢- جیناوه‌کان جگه‌له‌به‌کاره‌ینانه‌کلاسیکیه‌باوه‌که‌ی رۆژانه‌یان، که‌به‌کاره‌ینانیانه‌له‌بری ناو و جیگه‌ی ناو ده‌گرته‌وه‌به‌کاره‌ینانی میتافۆریانه‌شیا هه‌یه‌.

٣- جیناوه‌کان وه‌که‌یه‌که‌یه‌کی فەرهنه‌نگی له‌پروسه‌کانی به‌ره‌مه‌ینانی پراگماتیکی فەرهنه‌نگیدا (ته‌سککردنه‌وه‌و فراوان کردن) توانای به‌شداریکردن و چالاکتی نواندنیا هه‌یه‌.

سه‌چاوه‌کان:

۱- به‌زمانی کوردی

۱-کتیب:

- ۱- دزه‌پی، عه‌بدولواحید (۲۰۰۵). ره‌هه‌ندی ده‌روونی له‌ بواری راگه‌یان‌دندا. چاپخانه‌ی شه‌هاب. چاپی یه‌که‌م. هه‌ولێر.
- ۲- سدیق، فاروق (۲۰۱۱). له‌دایکبوونی وشه. چاپخانه‌ی شقان. چاپی یه‌که‌م. سلیمانی.
- ۳- فه‌تاح، محهمه‌د و قادر، سه‌باح (۲۰۰۶). چه‌ند لایه‌نیکی مۆرفۆلۆجی کوردی. چاپخانه‌ی روون. سلیمانی.
- ۴- فه‌تاح، محهمه‌د (۱۹۹۰). زمانه‌وانی. هه‌ولێر. زانکۆی سه‌لاحه‌دین.
- ۵- مه‌حوپی، محهمه‌د (۲۰۰۹). زانستی هێما. واتا و واتا لیک‌دانه‌وه. به‌رگی یه‌که‌م. چاپخانه‌ی په‌یوه‌ند. سلیمانی.
- ۶- حه‌مه‌د، یارا (۲۰۰۸). مۆرفۆسینتاکس له‌ شیوه‌زاری کۆیه‌دا. چاپخانه‌ی که‌مال. سلیمانی.

ب-نامه‌ی زانکۆی:

- ۷- ئه‌حمه‌د، تریفه (۲۰۱۳). پراگماتیکی فه‌ره‌ه‌نگی و پیک‌دا‌چوونی پیکه‌اته‌کانی. نامه‌ی دکتۆرا. ب‌لاونه‌کراوه. سلیمانی. زانکۆی سلیمانی.
- ۸- محهمه‌د، شادان (۲۰۱۶). په‌یوه‌ندییه‌ و اتاییه‌کانی ناو مۆرفیمه‌به‌نده‌کان له‌ زمانی کوردیدا. نامه‌ی ماسته‌ر. ب‌لاونه‌کراوه. سلیمانی.
- ۹- عه‌لی، به‌کر (۲۰۰۰). میتافۆر له‌ روانگه‌ی زمانه‌وانییه‌وه. نامه‌ی دکتۆرا. ب‌لاونه‌کراوه. سلیمانی. زانکۆی سلیمانی.

ب-گۆفار:

- ۱۰- عبدالله، مه‌باباد (۲۰۱۳). وشه‌ی لیک‌دراو له‌ زاری هه‌ورامیدا. گۆفاری زانکۆی سلیمانی. ژماره (۴۰) به‌شی (B) لاپه‌ره (۱۳۳-۱۳۴).

۲-به‌زمانی ئینگلیزی

9-Levinson, S.C., 1997. Pragmatics, twice. Cambridge University.

10-Trask, R.L. and Trask, R.L., 1999. Key concepts in language and linguistics. Psychology Press.

۳-پینگه‌ی ئینته‌رنیټ

11-Blutner.1998. Lexical Pragmatics. www.academic.oup.com

12-Hall.2017. Lexical Pragmatics, Explicature and Ad Hoc Concepts. www.springer.com